

Manumissio in ecclesia (prepustenie z otroctva pred cirkvou)

Matúš Nemec

*Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra rímskeho a cirkevného práva
E-mail: matus.nemec@flaw.uniba.sk*

Manumissio in Ecclesia (Release from Slavery Before the Church)

Abstract:

Roman legal sources record several methods of manumission of slaves, which have developed in roman civil and praetorian law. Justinian Code regulates one special method (*manumissio in ecclesia*) in two fragments, which was introduced by Emperor Constantine as a result of his religious policy, favoring the Christian Church and the Christian religion. Although this idea is partly based on the Hellenistic or Jewish tradition of manumission in sacred place before audience as witnesses, its form follows Roman forms (manners) of law, especially *manumissio vindicta* or *manumissio per amicos*. *Manumissio in ecclesia* supported the concept and idea of Emperor Constantine's policy, which supported Christianity and reinforced the new (Christian) character of Roman society. In many of its forms (ceremonies), Constantine has prepared through his religious policy the way for the recognition of Christianity as a state religion.

Keywords: Roman law; manumission; Justinian Code; Christian religion; *manumissio in ecclesia*; *civitas libertas ecclesiae*; church council

Kľúčové slová: Rímske právo; prepustenie na slobodu; Justiniánsky kódex; kresťanské náboženstvo; prepustenie pred cirkvou; občianstvo; sloboda cirkvi; cirkevný koncil

DOI: 10.14712/2464689X.2025.40

1. Úvod

Manumissio in ecclesia mala niekoľko klasických vzorov. Náboženské chrámy, veštice a svätyne sa v grécko-rímskej kultúre dlho tešili uznaniu ako miesta azylu pre otrokov a zvyčajné miesta ich prepustenia na slobodu. Najmä na gréckom Východe mnohé sakrálné

prepúšťacie nápisy svedčia o tom, že prepustenia otroka pred kňazmi v chráme bolo bežnou helenistickou praxou. Rozmanité obrady zasväcovali alebo inak predávali otroka božstvu pri verejnom akte.

Synagógy v židovskej diaspore, ktoré plnili analogickú funkciu posvätného priestoru na vykonanie a zaznamenanie prepustenia, podobne oslavovali zasvätenie prepustených otrokov (židovskému) Bohu v obradoch pred náboženským spoločenstvom ako svedkom.

Mnohé formy rímskej manumisie, formálne aj neformálne, poskytli druhý model a historicky bezprostrednejšieho predchodcu. To, čo cisár Konštantín ustanovil v zákone, bolo zjavne uznané v miestnej praxi už začiatkom 4. storočia.¹ Využitie publika napodobňovalo neformálny spôsob prepustenia na slobodu, ktorý mohol uskutočniť pán „pred priateľmi“ (*manumissio inter amicos*),² pričom priatelia plnili funkciu svedkov prepustenia otroka na slobodu. Použitie kňazov ako predsedajúcich úradných osôb simulovalo prepustenie pomocou palice (*manumissio vindicta*) pred rímskym magistrátom, procesný postup, ktorý udeľoval bývalému otrokovi rímske občianstvo, ak ho prepustil rímsky občan, jeho vlastník.

Manumissio inter amicos sa vyvinula od republikánskych čias ako riešenie pre pánov, ktorí mohli neformálne oslobodiť svojich otrokov doma, bez toho, aby museli ísť pred pretora kvôli formálnej manumisii pomocou palice (*festuca*),³ ktorá niesla názov *manumissio vindicta*,⁴ alebo museli vložiť ustanovenie vo forme rozkazu o prepustení otroka na slobodu do svojho testamentu (*manumissio testamento*).⁵

2. Prepustenie z otroctva „pred tvárou cirkvi“ podľa cisárskeho práva

Forma nadobudnutia slobody, doložená v právnych prameňoch až v období neskorého cisárstva, počnúc Konštantínom, je tá, ktorá priamo súvisí s cirkevnou realitou, a preto sa označuje ako *manumissio in ecclesiis* alebo *in sacrosanctis ecclesiis*, resp. *in ecclesia*.⁶ Potreba procesných slávností z minulosti sa už nepociťuje, takže akt prepustenia sa opiera len o dokument vyhotovený na dôkazné, resp. na svedecké účely. Kompetentným orgánom už nie je rímsky magistrát, ale hlava cirkevného spoločenstva, t. j. biskup alebo ním poverený kňaz.⁷ V tejto súvislosti pramene používajú termín *antistites*, ktorý označuje tieto

¹ HARPER, K. *Slavery in the Late Roman World, A.D. 275 – 425*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011, s. 476 – 477.

² Gai Inst. 1.44; 1.41.

³ *Festuca* – palica, používaná pri vindikácii vecí (Gai Inst. 4.16), symbolizujúca vlastníctvo (panstvo, moc), resp. ako zbraň rímskych legionárov – kopija (*hasta*) a používaná aj pri prepustení na slobodu *per vindicta*: M. PLAUTUS, *Miles Gloriosus* 4.1.15 (961): *ingenuan an festuca facta e serva liberast ...*; PERSIUS FLACCUS, *Saturae* 5.175: *non in festuca, lictor quam iactat ineptus*; bližšie k tomu: NISBET, R. G. The Festuca and the Alapa of Manumission. *The Journal of Roman Studies*, vol. 8 (1918), s. 1 – 14.

⁴ M. PLAUTUS, *Captivi* 2.3.48; PERSIUS FLACCUS, *Saturae* 5.78; Just. Inst. 1.5.1. Tento spôsob prepustenia sa mimo mesta Rím konal len v strediskách pozdĺž služobnej cesty správcu provincie.

⁵ Táto forma prepustenia sa recipovala do konštitúcie, na základe ktorej mohli od roku 321 aj klerici neformálne prepustiť svojich otrokov (porov. C. I. 1.13.2).

⁶ Inst. 1.5.1: *Multis autem modis manumissio procedit: aut enim ex sacris constitutionibus in sacrosanctis ecclesiis ...* (Prepustenie na slobodu sa uskutočňovalo viacerými formami a to buď na základe cisárskych konštitúcií v najsvätejších chrámoch ...).

⁷ Cisár Konštantín umožnil kňazom prepustiť otroka na slobodu aj v testamente, ľubovoľnými slovami, bez prítomnosti svedkov; k tomu pozri: LEITHART, P. J. *Defending Constantine. The Twilight of an Empire and the Dawn of Christendom*. Downers Grove: Inter Varsity Press, 2010, s. 224. Konštantín vydal v roku 321 aj konštitúciu, podľa ktorej bolo možné prepustiť otrokov na slobodu vo sviatočný deň, t. j. v nedeľu

cirkevné osoby v ich špecifickom verejnom význame. V prvej Konštantínovej konštitúcii o prepustení na slobodu „pred tvárou cirkvi“ sa uvádza:

Iam dudum placuit, ut in ecclesia catholica libertatem domini suis famulis praestare possint, si sub aspectu plebis adsistentibus Christianorum antistitibus id faciant, ut propter facti memoriam vice actorum interponatur qualiscumque scriptura, in qua ipsi vice testium signent. Unde a vobis quoque ipsis non immerito dandae et relinquendae sunt libertates, quo quis vestrum pacto voluerit, dummodo vestrae voluntatis evidens appareat testimonium CONST.A.AD PROTOGENEM⁸ EP.<A 316 D.VI ID.IUN.SABINO ET RUFINO CONSS.>⁹

Dominus prejavil svoj úmysel prepustiť otroka pred predstavenými cirkevnej obce a veriacimi zhromaždenými v chráme (*plebs Dei*).¹⁰ Toto vyhlásenie bolo dostatočné, pretože si nevyžadovalo nič iné ako ratifikácia zodpovednými autoritami.

Zákon priznáva oslobodenému otrokovi plnosť práv, t. j. *libertas* a *civitas*, hoci pasáž od Sozomena, ktorá je v zjavnom rozpore s údajmi justiniánskej kompilácie, vyvolala diskusiu. Podľa Sozomena v skutočnosti Konštantínove konštitúcie na túto tému, nie sú dve, ale tri.¹¹ Vychádzajúc z tohto jednoznačného svedectva sa rôznymi spôsobmi pokúšali nielen určiť dátum vydania príslušného zákona, ale aj vylúštiť jeho obsah, pričom následne sa rozšírili hypotézy, niektoré mimo reality, v každom prípade neboli autorizované textom historika. Sozomenus v skutočnosti nepoukazuje na žiadny rozdiel medzi praktickými účinkami vyplývajúcimi z týchto troch opatrení, ktoré by všetky bez rozdielu zaručovali svojim príjemcom úplnú slobodu a občianstvo.¹²

(C. Th. 2.8.1.1: *Emancipandi et manumittendi die festo cuncti licentiam habeant, et super his rebus actus non prohibeantur*); porov. SCHAFF, P. *History of the Christian Church*, vol. II. *From Constantine the Great to Gregory the Great*. A. D. 311 – 600. New York: Charles Scribner, 1867, s. 105.

⁸ Protogenes bol biskupom v Serdici (dnes Sofia); o začiatku jeho biskupskej služby nie sú presné údaje, keďže cisár Konštantín tento dekrét adresoval jemu, udáva sa aj rok 316 ako začiatok jeho biskupskej služby. Zomrel asi v roku 351 po Kristovi. Otto Seeck však tvrdí, že túto konštitúciu vydal Konštantín až v roku 323, v období konzulátu Severa a Rufina, skôr než v období konzulátu Sabina a Rufina (porov. SEECK, O. *Regesten der Kaiser und Päpste für die Jahre 311 bis 476 nach Chr.* Stuttgart: J. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1919, s. 173.

⁹ Cod. Iust. 1.13.1 (Cisár Konštantín, 9. jún 316; súkromný preklad): Ako už bolo rozhodnuté, hlava rodiny môže udeliť slobodu svojim otrokom v prítomnosti Katolíckej cirkvi za predpokladu, že sa tak stane v prítomnosti ľudu a asistencie biskupov; a s cieľom uchovať v pamäti tento úkon, musí byť vyhotovený písomný dokument, v ktorom on sám osvedčí (úkon) podpisom. A takto sloboda nie nerozumné poskytnutá a vlastníctvo zaniknuté je akoby dohodou, ktorú každý z Vás môže akceptovať, ak len dôkaz o Vašej vôli je zrejмый. (Cisár Konštantín biskupovi Protogenovi, rok 316 po Kristovi.)

¹⁰ LENSKI, N. Constantine and Slavery: Libertas and the Fusion of Roman and Christian values. In: *Atti dell'Accademia Romanistica Constantiniana*, XVIII (2011), s. 249. Ako to zrejme vyplýva z výrazu *in ecclesiae gremio*, ktorý sa nachádza v Konštantínovej konštitúcii z roku 321 a ktorá ako jediná bola prijatá do Teodóziovh kódexu (C. Th. 4.7.1), pravdepodobne zasiahol cisár Konštantín, aby túto záležitosť definitívne upravil.

¹¹ SOZOMENUS, *Cirkevné dejiny* 1.9.6; [2025-06-25]. Dostupné na: <https://ia601600.us.archive.org/3/items/theecclesiastica00sozouoft/theecclesiastica00sozouoft.pdf>.

Sozomenus tvrdí, že ako právnik (advokát) mal prístup k zákonom tej doby a ak prijmeme jeho tvrdenie o troch konštitúciách, tak prvá konštitúcia – na ktorú sa Konštantín v (C. I. 1.13.1) odvoláva slovami „*iam dudum placuit*“ („už bolo ustanovené“), je stratená a bola vydaná niekedy v rokoch 312 – 316.

¹² MAIURI, A. Tra diritto e religione. L'istituto della manumissio in ecclesia nelle fonti giuridiche e nei canonici conciliari. *Studi e Materiali di Storia delle Religioni*, 78/1, 2012, s. 142; [2025-06-25]. Dostupné na: https://www.academia.edu/6062458/Tra_diritto_e_religione_L_istituto_della_manumissio_in

Faktom zostáva, že *manumissio in ecclesia*, osobitný postup, vyhradený pre kresťanských vlastníkov otrokov, aj vďaka vzostupu cirkevnej moci, je predurčený prekonať svojím významom všetky antické systémy, čo dokazuje skutočnosť, že v poklasických prameňoch je už zaradený na prvé miesto (Inst. 1.5.1): *Prepustenie na slobodu sa uskutočňovalo viacerými formami a to buď na základe cisárskych konštitúcií v najsvätejších chrámoch (...).*

Možno si tiež všimnúť, ako osobitný pomer tohto nového typu privilégia dokonale zapadá do toho legislatívneho pohybu v prospech praxe prepustenia na slobodu, ktorý bol pre porovnanie definovaný ako *favor libertatis* a ktorý v priebehu viac ako piatich storočí medzi Augustom a Justinianom znamená dozrievanie zmenenej koncepcie právo-spoločenských vzťahov; proces, v ktorom z chronologického hľadiska i z hľadiska obsahu práva zohráva podstatnú úlohu konštantínovské sprostredkovanie.

Toto opatrenie v skutočnosti dokazuje Konštantínovu túžbu poskytnúť Cirkvi dôležitú dispozičnú autonómiu: preto sa rozhodol odvolávať sa na *antistites* v súlade s rešpektom k cirkevnej hierarchii. Ešte v súvislosti s biskupmi sa totiž pripomína ďalšia dôležitá inštitúcia, ktorá tiež vďačí za svoj vznik Konštantínovi: súdna právomoc biskupov, ktorá v podstate smeruje k zrovnoprávneniu biskupov, ako vykonávateľov súdnej moci, s cisárskymi úradníkmi (*episcopalis audientia*).¹³

Cisárova pozornosť, venovaná najvýznamnejším predstaviteľom náboženského sveta sa okrem toho odráža aj v privilégiách udelených klerikom (kuriálne bremená a úrady),¹⁴ ktoré odhaľujú orientáciu priaznivú pre nich. Spomedzi nich je významné prepustenie na slobodu tých otrokov, ktorí patrili klerikom, v testamente, čo je predmetom druhej Konštantínovej konštitúcie:

Qui religiosa mente in ecclesiae gremio servulis suis meritam concesserint libertatem, eandem eodem iure donasse videantur, quo civitas Romana sollemnitatibus decursis dari consuevit. Sed hoc dumtaxat his, qui sub adpectu antistitum dederint, placuit relaxari. Clericis autem amplius concedimus, ut, cum suis famulis tribuant libertatem, non solum in conspectu ecclesiae ac

ecclesia_nelle_fonti_giuridiche_e_nei_canoni_conciliari_Studi_e_Materiali_di_Storia_delle_Religioni_78_1_2012_pp_125_154.

¹³ C. Th. 1.27.1 (*De episcopalis definitione*) – konštitúcia nie je v prameňoch datovaná, pravdepodobne ju vydal cisár Konštantín v roku 318. Pôvodne sa kresťania nemali obracať so svojimi spormi na súdy rímske (Didascalia 2.45.1) ale na súd biskupa, ktorý sa skladal z biskupa a ako prísediaci (*assesores*) pôsobili presbyteri a diakoni (porov. WILANOWSKI, B. *Rozwój historyczny procesu kanonicznego*. Wilno: Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie, 1929, s. 17 – 18); biskupov v týchto prípadoch však nie je možné považovať ani za arbitrov *ex compromisso*, keďže nie sú dôkazy o používaní vzájomných stipulácií (*receptum compromissum*), na základe ktorých sa strany podriaďovali rozhodnutiu arbitra (porov. WENGER, L. *Institutionen des römischen Zivilprozessrechts*. München: Verlag der Hochschulbuchhandlung Max Hueber, 1925, s. 9 a 22 a nasl.; BUŠEK, V. *Církevní soudnictví ve věcech civilních v říši římské v I. – V. století po Kr.* Bratislava: Nákladem Právnické fakulty University Komenského, 1925, s. 3).

¹⁴ Konštantín zaradil niektoré činnosti klerikov do verejnej sféry – porov. C. Th. 16.2.2 (rok 318): *Qui divino cultui ministeria religionis impendunt, id est hi, qui clerici appellantur, ab omnibus omnino muneribus excusentur, ...* (súkromný preklad: Tie osoby, ktoré sa venujú službe božskému kultu, t. j. tí, ktorí sa nazývajú klerici, sa oslobodzujú od všetkých verejných služieb ...). Od roku 349 sa imunita klerikov týkala len kuriálnych bremien a úradov (*susceptiones a nominationes*), spojených s hmotnou zodpovednosťou (C. Th. 16.2.9), ktoré im cisár udelil už v roku 313 (C. Th. 16.2.1); BRTKO, R. „Catholica lex“ a nariadenia cisárov, týkajúce sa cirkevných záležitostí. In: *Constans et perpetua voluntas. Poca Petrovi Blahovi k 75. narodeninám*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, s. 39 – 40.

religiosi populi plenum fructum libertatis concessisse dicantur, verum etiam cum postremo iudicio dederint libertates seu quibuscumque verbis dari praeceperint, ita ut ex die publicatae voluntatis sine aliquo iuris teste vel interprete competat directa libertas. CONST. A. OSIO¹⁵. <A 321 D. XIII K. MAI. CRISPO II ET CONSTANTINO II CONSS.>¹⁶

Inštitút *manumissio in ecclesia* má preto v politicko-náboženskom vývoji neskorej antiky a raného stredoveku mimoriadnu vitalitu, a to aj vďaka svojej významnej prítomnosti v cirkevnej legislatíve a následnému vplyvu, ktorý mohol mať vplyv na cisársku normotvornú činnosť.¹⁷

Cirkevné dejiny od Sozomena (asi 400 – 450 po Kristovi), právnika, ktorý poznal *Codex Theodosianus* ako súčasník tejto zbierky, poskytujú určité doplňujúce informácie a homílie Augustína z Hippo poskytujú opis (pravdepodobne zjednodušený a v miestnej podobe) slávnostných obradov prepustenia *in ecclesia*.

Všetky konštitúcie, ako vysvetľuje Sozomenus, mali za cieľ napraviť „prisnosť zákonov a neochotu pánov“ pri uznávaní možnosti prepustiť na slobodu *in ecclesia* a udeliť rímske občianstvo.¹⁸ Inými slovami, Konštantín chcel, aby kresťania mali ľahší prístup k formálnemu prepusteniu vo vnútri vlastného posvätného priestoru a v prítomnosti vlastnej hierarchie. Čo sa vlastne dialo pri týchto slávnostných obradoch za múrmi chrámu? Literárne správy sú skúpe, najbližšie k priamemu opisu máme takmer sto rokov po Konštantínových ediktoch z bohatého diela Augustína z Hippo:

Keď sa rozhodneš oslobodiť svojho otroka, dovedieš ho do chrámu, kde sa v tichu nahlas prečíta tvoja vôľa prepustiť ho na slobodu (alebo iný dôkaz vášho úmyslu). Vyhlasuješ, že ho oslobodzujete (prepúšťate), pretože ti dokázal byť vo všetkom verný. Túto vernosť oceňuješ, ctíš si ju a odmeňuješ ju slobodou. Robíš všetko, čo môžeš: robíš človeka slobodným aspoň preto, že ho

¹⁵ Hosius z Cordoby (257 – ?) bol roku 296 vysvätený na biskupa. Počas prenasledovania za cisára Maximiana bol mučený. Panuje istota o jeho účasti na synode v Elvire roku 306. V rokoch 312 až 326 bol poradcom cisára Konštantína. Ten ho roku 324 vyslal ako legáta na Východ, kde mal ukončiť vnútrocirkevný konflikt s arianizmom. Predsedal aj 1. Nicejskému koncilu.

¹⁶ C. I. 1.13.2 (cisár Konštantín, rok 321; porov. C. Th. 4.7.1; súkromný preklad): Osoby, ktoré z náboženských pohnútok udelili zaslúženú slobodu svojim otrokom v lone (pred tvárou) Cirkvi, sa považovali za tých, ktorí ju udelili podľa toho istého práva, ako to predtým zvykla s náležitou slávnosťou robiť Rímska obec; rozhodli sme však, že zmiernime toto pravidlo len v prípade tých, ktorí prepustili svojich otrokov v prítomnosti biskupov. Priznávame navyše aj klerikom, že keď udeľujú slobodu svojim otrokom, že takpovediac, môžu udeliť úplné úžitky (plody) uvedenej slobody nielen pred tvárou cirkvi a v prítomnosti veriaceho ľudu, ale aj keď udeľujú slobodu v testamente alebo to rozhodnutím prikážu akýmkoľvek slovami, a tak odo dňa zverejnenia ich vôle, bez prítomnosti nejakých zákonných svedkov sa im (otrokom) udeľuje priamo sloboda. (Cisár Konštantín Hosiovi, rok 321).

¹⁷ MAIURI, A. Tra diritto e religione. L'istituto della manumissio in ecclesia nelle fonti giuridiche e nei canoni conciliari. *Studi e Materiali di Storia delle Religioni*, 78/1, 2012, s. 126.

¹⁸ SOZOMENUS. *Historia ecclesiastica* 1.9.6. Konštantín dokonca zakázal židom, resp. aj iným „sektárom“ kupovať otrokov, ktorí sú kresťanmi a sankcionoval situáciu, ak žid dal obrezať svojho otroka okrem iného tým, že otrok sa stával slobodným (C. I. 1.10.1: *iudaeus servum christianum nec comparare debet nec largitatis vel alio quocumque titulo consequatur. Quod si aliquis iudaeorum mancipium vel christianum habuerit vel sectae alterius seu nationis crediderit ex quacumque causa possidendum et id circumcidet, non solum mancipii damno multetur; verum etiam capitali sententia puniatur, ipso servo pro praemio libertate donando. CONSTANTINUS A. AD EUAGRIUM. <A 339 D. ID. AUG. CONSTANTINOPOLI CONSTANTIO II ET CONSTATE CONSS.>).*

nemôžeš urobiť nesmrteľným ... Aby si oslobodil (prepustil) svojho otroka, zničiš doklad (listinu) o vlastníctve, ktorý potvrdzoval jeho otroctvo.¹⁹

Ak si všimneme pokonštantínovskú cirkevnú doktrínu ohľadne postoja k otrokom prepusteným z testamentu (od klerika), tak prvý koncil v juhofrancúzskom meste Arausio (rok 441 po Kristovi) ustanovil, že otrok prepustený (klerikom) z testamentu, aby sa stal členom Cirkvi, musí voči nej zachovávať povinnosť úcty (*obsequium*), tak ako predtým k svojmu pánovi.²⁰ K tomu koncil v Arles (rok 442 po Kristovi) dodal, že ten prepustenec, ktorý sa zachoval neúctivo voči cirkevnému spoločenstvu (pred ktorým bol prepustený), resp. bol prepustený z testamentu klerika, mohol byť, ako *libertus ingratus* (nevďačný prepustenec), povolaný naspäť do otroctva (*revocatio in servitutum*).²¹

Znenie cirkevných koncilových prameňov z vtedajšej Galie, naznačuje dvojakú orientáciu. Ak sa v skutočnosti vo všeobecnosti nekladie žiadne obmedzenie na laickú *voluntas manumittendi*, ktorá sa skutočne otvorene podporuje, pretože pomáha dosiahnuť nebeské kráľovstvo, politika prepustenia na slobodu sa naopak výslovne odrádza, ak sa týka cirkevných hodnostárov. To všetko, samozrejme, bez toho, aby bolo dotknuté plné uznanie tejto výnimočnej právomoci zo strany Cirkvi.²²

Cirkevná koncilová legislatíva inovuje tradičné ustanovenia o prepustení a vytvára spojenie *liberti ecclesiae*, ktorá je klasickému právu neznáma. Pokiaľ pohanskí prepustenci sa v skutočnosti po smrti patróna stávali *sui iuris*, čím sa plne a integrálne vymanili z moci toho, kto ich prepustil, to isté sa nedá povedať o prepustencoch pred tvárou cirkvi, pretože ich patrón nikdy nezomrie (*numquam moritur eorum patrona*).²³ Keďže ich podriadenosť voči prepúšťajúcemu trvá neurčito, ťaživé povinnosti poslušnosti ich budú premáhať po celý život, aj keď ich kánonické pramene označujú ako *ingenui*.²⁴

3. Záver

Manumissio in ecclesia nachádza svoj zmysel a účel v *communitas fidelium*, čo je základom jeho samotnej definície. Na rozdiel od náboženských privilégií doložených u iných starovekých národov, napríklad egyptských, spojených s právom na svätýňu v chrámoch,

¹⁹ AUGUSTÍN z Hippo. Homília 21, § 6; [2025-06-25]. Dostupné na: <https://aquinas-in-english.neocities.org/augustinus#xxi>

²⁰ Concilium Arausicanum I, can. 5 (I. Koncil v Arausiu, rok 441 po Kristovi): *Si quis autem mancipia clericorum pro suis mancipiis ad ecclesiam confugientibus crediderit occupanda, per omnes ecclesias districtissima damnatione feriatur.*

²¹ Concilium Arelatense II, can. 33 (II. koncil v Arles, r. 442 po Kristovi): *Si quis per testamentum manumissum in servitute vel obsequium (sic) vel in colonaria condicione impraemere (sic) temptaverit, animadversionem (sic) ecclesiastica arceatur.*

²² MAIURI, A. Tra diritto e religione. L'istituto della manumissio in ecclesia nelle fonti giuridiche e nei canoni conciliari. *Studi e Materiali di Storia delle Religioni*, 78/1, 2012, s. 146.

²³ K tomu pozri: ESDERS, S. "Because their patron never dies": ecclesiastical freedmen, socio-religious interaction and group formation under the aegis of "church property" in the early medieval west (sixth to eleventh centuries). *Early Medieval Europe*, 29 (4), 2021, s. 555 – 585; [2025-06-25]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/355431745_‘Because_their_patron_never_dies’_ecclesiastical_freedmen_socio-religious_interaction_and_group_formation_under_the_aegis_of_‘church_property’_in_the_early_medieval_west_sixth_to_eleventh_centuries#fullTextFileContent.

²⁴ MAIURI, A. Tra diritto e religione. L'istituto della manumissio in ecclesia nelle fonti giuridiche e nei canoni conciliari. *Studi e Materiali di Storia delle Religioni*, 78/1, 2012, s. 151.

alebo židovských, udelených na základe pozitívneho príkazu Tóry, v tomto systéme prevláda pojem *ecclesia*: kňaz sa s vyhlásením o prepustení obracia v skutočnosti na veriacich. Podľa rovnakého poradia myšlienok postupuje aj konštantínovský výraz *in ecclesiae gremio*²⁵: toto grémium – „lono“ – v skutočnosti ideálne predstavuje celý ľud veriacich, ktorí sú svedkami tohto aktu a sprevádzajú jeho vykonanie svojimi očami a myslou.

Táto úvaha je navyše v dokonalej zhode s koncepciou *Ecclesia* ako Corpus, prítomnou od prvých textov sv. Pavla a následne potvrdenou úvahami veľkých cirkevných otcov: Tertulián vidí kresťanstvo ako *corpus [...] de conscientia religionis et disciplinae unitate et spei foedere*²⁶ a Augustín vidí genézu obrazu v osobe Ježiša Krista: *In Christo autem nos omnes unus homo*.

Vychádzajúc z týchto predpokladov sa *manumissio in ecclesia* v neskoršej antike konštituovalo ako právno-náboženská prax s obrovským potenciálom: z tohto dôvodu stála Cirkev pred problémom ich potláčania, keď hrozilo, že poškodia jej štruktúru; na druhej strane istý propagandistický účinok, ktorý pôsobil na duše veriacich vďaka obozretnému riadeniu takéhoto vplyvného média, neustále priťahoval cirkevné authority.

²⁵ C. I. 1.13.2.

²⁶ TERTULIANUS. *Apologeticum* 39; české vydanie: Tertullianus: Obrana kresťanů – *Apologeticum*. Vybral, preložil, úvody a poznámkami opatril Josef Novák. In: Čtvrtá patristická čítanka (Teologické studie). Praha: Česká katolícká charita, 1985; [2025-06-25]. Dostupné na: <https://www.jahni.cz/wp-content/uploads/2009/11/obrana-krestanu.pdf>.